

Gradski mentalitet i život kod Kovačića i *U registraturi*

Sažetak

Ante Kovačić je u romanu *U registraturi* pisao o mnogim temama koje su bile aktualne u drugoj polovici 19. stoljeća. Nastojao je prikazati razne aspekte tadašnjeg hrvatskog društva. U ovom tekstu se analizira Kovačićev prikaz gradske sredine u spomenutom romanu. Nadalje, analizira se kontrast između Kovačićevog prikaza grada i sela te seoskih i gradskih likova. Obrađuju se i teme poput utjecaja grada na seljake i njihovog odnosa prema gradu, kulturnog jaza između grada i sela te Kovačićev prikaz gradske elite. Analizom je također utvrđeno kako opis grada u ovom romanu odgovara tipičnom srednjoeuropskom gradu 19. stoljeća.

Ključne riječi

U registraturi, Ante Kovačić, grad, likovi, selo, elite, 19. stoljeće

Roman *U registraturi* (1888.) Ante Kovačića tradicionalno se smatra jednim od najboljih ili čak najboljim romanom hrvatskog realizma, a ujedno je i najopsežniji. U najvećoj mjeri je riječ o realističkom romanu, ali sa elementima romantizma, naturalizma i modernizma.¹ Drugim riječima, roman objedinjuje sve značajne književne pravce svojeg vremena te se bavi raznim temama u koje se ubrajaju gradska sredina i utjecaj te gradske sredine na ponašanje pojedinca. Ovaj će esej nastojati prikazati i analizirati način na koji Kovačić vidi i prikazuje tipični hrvatski grad 19. stoljeća.

Korisno je najprije reći i ponešto o autoru djela kako bi se dobio širi kontekst. Antun Kovačić rođen je u siromašnoj obitelji u Celinama kraj Marije Gorice. Budući da je bio nadaren, šalju ga sa sela na školovanje u grad Zagreb gdje je završio gimnaziju i Pravni fakultet. Nakon studiranja živi i radi u Karlovcu i Glini u teškim uvjetima. Preminuo je od kratke i teške bolesti u Stenjevcu 1889. godine, pod tada prilično tajanstvenim okolnostima: Matoš je pisao da je poludio, a putem u Stenjevec ozebao i umro.²

Vrlo je vjerojatno da su vlastita životna iskustva Kovačiću bila inspiracija za pisanje romana *U registraturi*. Roman nema odvojenih poglavlja već je kompozicijski podijeljen na tri dijela te, kao što je već spomenuto, obrađuje brojne teme među

kojima pronalazimo podatke i informacije o gradskom životu u 19. stoljeću. U vrijeme u kojem roman nastaje, hrvatsko-slavonski gradovi poput Zagreba, Osijeka, Siska, Karlovca, Broda, itd. – neke od kojih posjećuje ili u njima boravi i sam Kovačić – doživljavaju značajan porast stanovništva i razvoj komunalne infrastrukture koja počinje sličiti onoj modernijih srednjoeuropskih gradova.³ Pisac opisuje grad u kontrastu sa selom tako što radnja romana istovremeno prati događaje na selu i događaje u gradu. Valja napomenuti da radnja ne teče linearno, već se isprepliću događaji iz različitih vremenskih perioda. Prve opise gradskog života dobivamo kada Jožica Kičmanović dolazi na sezonski rad kod Mecene. Radi se o opisima života više klase koji za seljaka znače nepojmljivo obilje hrane.⁴ Sljedeći opis gradske elite dobivamo kada se govori o Meceninom imenovanju za predsjednika dobrotvornog društva i o njegovoj slavljeničkoj gozbi.⁵ Radi se o tipičnim urbanim proslavama za drugu polovicu 19. stoljeća koje su se održavale u hrvatskim i slavonskim gradovima u čast istaknutim pojedincima, poput J. J. Strossmayera – koji je Kovačiću, inače pristaši Starčevića i pravaštva, zasigurno poslužio kao jedan od uzora pri stvaranju lika Mecene.

Kako je Kovačić opisao grad? Mnogo sitnih detalja čini cjelinu: žljebovi krovova, brojna „stakla gradskih okana“, gradske ulice kojima se kotrljaju kola i u kojima se seljak izgubi, dvorišne gradske prizemne stambene zgrade („gradske prizemljuše“), trgovi na kojima ne pasu volovi, mjesto „šumova“ i „halabuke“ – dakle mjesto velike užurbanosti i uzburkanosti te „kojekakvih mirisa“ koji potiču od bolesti i prljavštine grada.⁶

Opis prvog dolaska Ivica Kičmanovića u grad nudi osobito mnogo informacija.⁷ Pisac donosi viđenje i doživljaj grada iz perspektive seljaka, dakle, s čuđenjem i divljenjem. S divljenjem zbog velikog bogatstva koje se ondje nalazi, a s čuđenjem zbog drugačije kulture i običaja. Na mnogim se mjestima kod Kovačića naglašava taj kulturni jaz između ruralnog i urbanog, te su zbog toga opisane neke prigode u kojima se seljaci ne snalaze u gradu. Jedan od najupečatljivijih prizora je lvičin prvi dolazak u grad pri kojem pozdravlja svakoga tko prođe pokraj njega te kada je sreo svećenika kojem je htio poljubiti ruku, što se u gradu nije radilo. U gradu se, također, ne pozdravlja s „Hvaljen Isus!“, za razliku od sela. Uz to saznajemo i kako su u onovremenim gradovima postojale razne religije i neprecizirani oblici nereligioznosti: Zagreb je, naročito u odnosu na hrvatske ruralne sredine, predstavljao multikulturalan srednjoeuropski grad sličan drugim središtima Habsburške Monarhije, iako je bio homogeniji po sastavu stanovništva.⁸ Slabije poštivanje tradicionalnih moralnih vrijednosti još je jedno obilježje grada koje je prikazano na više mjesta u romanu. Dobar primjer je Mecena za kojeg se izričito kaže da je neženja koji prezire brak, a ni njegov otac nije bio drukčiji.⁹ U gradu su vidljivi i strani utjecaji, poput njemačkih pozdrava (što je dominantna odrednica npr. Osijeka, ali i Zagreba još u 19. stoljeću)¹⁰ te specifičnog načina odijevanja i ponašanja. Spominje Kovačić tako šivane košulje s „gospodskim naborima“ koje nose studenti – važan dio gradske populacije Zagreba u 19. stoljeću ili primjerice kaput, hlače i cipele „na gradsku sašivene“, dakle posebno luksuzne odjeće koja je namijenjena isključivo gradskom stanovništvu.¹¹ Na taj način se grad pojavljuje kao mjesto „odnarođenosti“, stranog utjecaja i mode, što je tipičan stav za hrvatsku književnost realizma 19. stoljeća.¹²

Kovačić daje i negativnu sliku o gradu kao mjestu bluda i grešnih utjecaja, koja je još u drugoj polovici 19. stoljeća bila uvriježena, naročito u mentalitetu ruralnog stanovništva. Kovačić taj aspekt promatra kroz razlike između likova koji dolaze iz seoske i gradske sredine. Tako likove sa sela karakteriziraju jednostavnost, marljivost, tradicionalnost i određena neiskvarenost. Likovi iz grada pak žive razvratno, lijeno i lažljivo, a oni kroz koje se dobro vidi „pokvarenost“ grada su Laura, Mecena, Rudimir

Bombardirović i kumordinar Žorž. Laura je tipični lik fatalne žene koja se pojavljuje u hrvatskoj književnosti od vremena Augusta Šenoae i njegove Klare Grubarove.¹³ Ona je okrutna, promiskuitetna, lažljiva i proračunata te promatra ljude oko sebe isključivo kao sredstva koja vode do njenih ciljeva. Predstavlja glavnog negativca romana koji na kraju upropaštava Ivicu Kičmanovića zbog svoje ljubomore. Laura je ubila Mecenu, svog oca s kojim je bila u incestu, kako bi došla do njegovog bogatstva.¹⁴ Uz to je varala Mecenu s Ivicom, a potom Ivicu s Mihom kojeg je kasnije isto ubila. Laura je počinila i niz drugih zlodjela, ali ono što je važno jest da sva njezina nemoralnost proizlazi iz nepovoljne sredine u kojoj je odrastala. Ona je posljedica nesređene obiteljske situacije i siromaštva u kojem je provela djetinjstvo i mladost. Time se grad prikazuje, naročito u odnosu na niže urbane slojeve stanovništva, kao izvor nasilja i kriminala koje proizvodi nemoralne i destruktivne individue. Pred kraj 19. stoljeća, grad je u odnosu na seoske krajeve doista predstavljao mjesto susretanja različitih slojeva. Neki su živjeli u velikom siromaštvu i lošem životnom standardu, a na rubovima gradova bujali su kriminal, prostitucija, alkoholizam, itd.

Kovačić opisuje i više slojeve: lik Mecene je kritika elitnih gradskih slojeva. Karakteriziraju ga proždrljivost, promiskuitetnost i lijenost ili inertnost. On besposleno provodi svoje vrijeme te uživa u prejedanju, opijanju i brojnim ljubavnicama, a da za društvo ne čini ništa korisno. Mecena bi kao bogati plemić trebao biti osposobljen za vršenje javnih dužnosti, ali on nije bio u stanju naučiti nijedan govor.¹⁵ Lik Mecene ustvari predstavlja neku vrstu kolektivnog prikaza dekadencije nekadašnje elite. To se naročito odnosi na nekadašnje više gradske slojeve, jer je Mecena uglavnom boravio u gradskoj sredini: na taj se način prikazuje njihov odmak od ostatka društva, njihov, iz perspektive nižih slojeva, samodostatni i častohlepni mentalitet koji ih čini udaljenima. Kovačić također u *U registraturi* obrađuje temu utjecaja gradske sredine na svjetonazor seljaka koji u njemu boravi, za što nam je dobar primjer lik kumordinara Žorža. On je u gradu odbacio tradicionalne moralne vrijednosti te je razvio sklonost alkoholizmu, ušao u vanbračnu vezu te se okružio sa sebi sličnima.¹⁶ Kroz njegov lik autor iznosi svoje viđenje te prilagodbe u kojoj seljak odbacuje svoje stare obrasce ponašanja i naučene moralne vrijednosti te (brzo) usvaja običaje svoje nove gradske okoline. Tema moralne iskvarenosti grada, ali i kvarljivosti samih seljaka koji su, poput Ivice i kumordinara Žorža, izloženi društvu i životu urbane sredine provlači se kroz čitav roman. Ako po strani ostavimo autorove moralne sudove, možemo reći da se prikazuje prodor novih kulturnih i društvenih utjecaja te izmjena starog načina života u 19. stoljeću.

Gradska sredina te odnos sela i grada su neke od važnijih tema romana *U registraturi*. Autor donosi svoje viđenje tipičnog hrvatskog grada 19. stoljeća, pri čemu je važno naglasiti vjerojatnost da je roman inspiriran i njegovim životnim iskustvima. Tipičan grad je prikazan kao mjesto posve odsječeno od ruralnog kraja u smislu posebne urbane kulture i mentaliteta, kao mjesta na kojemu dominiraju drugačiji običaji i vrijednosti. Kovačićev grad je srednjoeuropski grad u smislu multireligioznosti, multikulturalnosti i susretanja različitih slojeva stanovništva. S druge strane, njegov grad nije grad tvornica, industrije i radništva, tema koje dominiraju u zapadnoeuropskoj književnosti. Dakako, Kovačić stvara sliku o onome što je sam upoznao, a to su hrvatski i slavonski gradovi u vrijeme bana Ladislava Pejačevića i Károlyja Kluen-Héderváryja, u kojima je industrijalizacija još uvijek usporena i slaba, a razvoj i život radništva i dalje ne predstavljaju dominantnu sliku.¹⁷ Ipak, kod njega se spominju bogataši i sitni obrti, poput dućana i krčmi: oni ne tvore samo atmosferu svakodnevnog gradskog života, već se mogu shvatiti i kao Kovačićevo percipiranje razvoja obrtnika gradskih sredina, njihove uloge u društvu i njihove dokolice – u krčmi (ili kavani). Za Kovačića je, dakle, tipičan hrvatski grad i dalje

obrtničko i trgovačko središte, a industrijalizacija se uglavnom još nije dogodila. Seljaci prema gradu i njegovom bogatstvu na prvi pogled imaju osjećaj divljenja, ali osjećaju i određenu distancu. Prevladava negativni prikaz grada kao mjesta nemorala, nasilja i siromaštva. Grad je k tome i „odnarođeno“ mjesto otuđeno od svoje matične zemlje gdje prevladavaju i šire se strani kulturni utjecaji. Pokvarenost grada je najbolje vidljiva kroz opise likova gradskih ljudi koji svi pokazuju određene oblike nemoralnosti.

Bibliografija

Deželić (stariji), Velimir. *Iz njemačkog Zagreba: prinos kulturnoj povijesti Hrvatske*. Zagreb, 1901.

Durić, Dejan. „Grad i povratak potisnutoga. Prostor u romanu „U registraturi“ Ante Kovačića.“ *FLUMINENSIA*, god. 21/br. 1 (2009), 83-101.

Flaker, Aleksander – Zdenko Škreb. *Stilovi i razdoblja*. Zagreb, 1964.

Karaman, Igor. *Industrijalizacija građanske Hrvatske: 1800-1941*. Zagreb, 1991.

Kovačić, Ante. *U registraturi*. Zagreb, 2004.

Kovačić, Krešimir. „Posljednji dani Ante Kovačića.“ *Republika 9* (1953), 873-875.

Pavletić, Vlatko. *Majstori realističkog pripovijedanja: Dubravko Jelčić. Ante Kovačić "U registraturi." Miroslav Šicel. Ksaver Šandor Dalski "Pod starim krovovima." Franjo Grčević. Simo Matavulj "Bakonja fra Brne," Jože Pogačnik. Janko Krsnik "Skorojevići."* Zagreb, 1971.

Vranješ-Šoljan, Božena. *Stanovništvo gradova Banske Hrvatske na prijelazu stoljeća (Socijalno-ekonomski sastav i vodeći slojevi 1890-1914)*. Zagreb, 1991.

Bilješke

- 1 Vidi: Aleksander Flaker-Zdenko Škreb, *Stilovi i razdoblja* (Zagreb, 1964.), 234; Vlatko Pavletić, *Majstori realističkog pripovijedanja: Dubravko Jelčić. Ante Kovačić "U registraturi." Miroslav Šicel. Ksaver Šandor Dalski "Pod starim krovovima." Franjo Grčević. Simo Matavulj "Bakonja fra Brne," Jože Pogačnik. Janko Krsnik "Skorojevići,"* (Zagreb, 1971.).
- 2 Krešimir Kovačić, „Posljednji dani Ante Kovačića“, *Republika 9* (1953), 873-875.
- 3 Božena Vranješ-Šoljan, *Stanovništvo gradova Banske Hrvatske na prijelazu stoljeća (Socijalno-ekonomski sastav i vodeći slojevi 1890-1914)* (Zagreb, 1991.), 47-65.
- 4 Ante Kovačić, *U registraturi* (Zagreb, 2004.), 35.
- 5 Isto, 62.
- 6 Isto, passim.
- 7 Isto, 75.
- 8 Isto, 78.
- 9 Isto, 101.
- 10 Velimir Deželić (stariji), *Iz njemačkog Zagreba: prinos kulturnoj povijesti Hrvatske* (Zagreb, 1901.), 57-69.
- 11 Kovačić, *U registraturi*, passim.
- 12 Dejan Durić, „Grad i povratak potisnutoga. Prostor u romanu „U registraturi“ Ante Kovačića“, *FLUMINENSIA* 1 (2009), 83-101.
- 13 Isto, 96.
- 14 Kovačić, *U registraturi*, 304.
- 15 Isto, 63.
- 16 Isto, 91.
- 17 Igor Karaman, *Industrijalizacija građanske Hrvatske: 1800-1941* (Zagreb, 1991.), 166-181.

City mentality and Life

– Ante Kovačić and *U registraturi*

Summary

Ante Kovačić described many everyday issues in the second half of the 19th century in his novel *U registraturi* (*In the Registry Office*). His aim was to paint a picture of Croatian society at that time. In this paper, Kovačić's depiction of the urban environment in the aforementioned novel will be analyzed. Also, the contrast between Kovačić's view of the city and the village, characters that inhabit each place respectively will be highlighted. Moreover, the influence of the town on the village folk and their relationship with the city, the cultural gap between the city and the village and Kovačić's perspective on the city elite will be explored. The analysis of the novel has shown that the description of the city matches the typical 19th century city in Central Europe.

Keywords

***U registraturi*, Ante Kovačić, city, characters, village, elite, 19th century**

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 14 2019.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti,
godina XIV, broj 14, 2019.

Glavni i odgovorni urednik
Mihaela Marić

Zamjenik glavnog urednika
Saša Vuković

Uredništvo
Matea Altić, Ivan Grkeš, Marta Janković,
Mario Katić, Igor Krnjeta, Mihaela Marić,
Petar Plastić, Saša Vuković

Urednici pripravnici
Andrija Banović, Alen Obrazović,
Alen Okreša

Redakcija
Matea Altić, Andrija Banović, Ivan Grkeš,
Marta Janković, Mario Katić, Igor Krnjeta,
Mihaela Marić, Alen Obrazović, Alen Okreša,
Petar Plastić, Saša Vuković

Tajnik uredništva
Petar Plastić

Recenzenti
dr. sc. Miroslav Bertoša
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Branimir Janković
Marko Lovrić
dr. sc. Jelena Marohnić
dr. sc. Josip Mihaljević
dr. sc. Jasmina Osterman
dr. sc. Martin Previšić
Filip Šimetin Šegvić, asist.
dr. sc. Ivica Šute

Lektura i korektura
Franka Belović, Danijel Blazsetin, Lucijan
Borić, Paula Bradić, Katarina Cukovečki,
Paula Fajt, Tanja Jelinić, Ivana Kovačić,
Ema Maglić, Mateja Papić, Borna Treska

Oblikovanje
Tomislav Vlainić

Prijevod s engleskog jezika
Mateo Gospić, Paula Fajt, Alen Obrazović

Izdavač
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb

Tisak
Tiskara Zelina d.d.

Naklada
Tiskano u 150 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim radovima
izražavaju isključivo stavove i mišljenja
autora i ne predstavljaju nužno stavove i
mišljenja uredništva i izdavača

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:

Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Centar za komparativnohistorijske i
interkulturne studije Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu

Redakcija časopisa Pro tempore im iskreno
zahvaljuje na financijskoj podršci.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva
Klub studenata povijesti – ISHA Zagreb
(za: Uredništvo Pro tempore),
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

Kontakt
pt.urednistvo@gmail.com